

Умарбекова А.А., Жайылган кызы М.

**ИНКЛЮЗИВДИК БИЛИМ БЕРҮҮДӨ БАШТАЛГЫЧ
МЕКТЕПТИН МУГАЛИМДЕРИ МЕНЕН АТА-ЭНЕЛЕРДИН
БИРДИКТҮҮ ИШ АРАКЕТТЕРИ**

Умарбекова А.А., Жайылган кызы М.

**СОВМЕСТНАЯ РАБОТА УЧИТЕЛЕЙ НАЧАЛЬНОЙ
ШКОЛЫ И РОДИТЕЛЕЙ В ИНКЛЮЗИВНОМ ОБРАЗОВАНИИ**

А.А.Умарбекова, Zhaiylgan kyzuM.

**JOINT WORK OF ELEMENTARY SCHOOL TEACHERS
AND PARENTS IN INCLUSIVE EDUCATION**

УДК: 376

Акыркы жылдары билим берүү системасында демократиялык принциптердин негизинде ден-соолугунан мүмкүнчүлүгү чектелген балдарга билим берүүгө өзгөчө көңүл бурулуп жатат. Инклюзивдик билим берүүдө балдардын баардык укуктарынын бузулушу алынып салынат, мугалим окутуу иш-аракетинде баардык балдарга бирдей мамилени камсыздайт жана ошол эле мезгилде мүмкүнчүлүгү чектелген балдар үчүн өзгөчө шарттарды түзөт. Инклюзивдик билим берүүнү уюштурууда мугалим менен үй-бүлөнүн биргелешкен иш аракеттери өтө маанилүү. Мектеп менен ата-энелердин ортосундагы үзгүлтүксүз байланыш окутуу процессинде өзгөчө муктаждыкка ээ баланын билим алуудагы өсүүсүн камсыз кылат. Бул процессте мугалим жетекчи ролду аткарууга тийиш, ал биринчи кезекте ата-энелерге балага туура мамиле жасоо жана таалим тарбия берүү боюнча психологиялык-педагогикалык билимдерди берүүсү зарыл.

Негизги сөздөр: балдар, инклюзивдик билим берүү, мугалим, ата-энелер, иш аракеттер, психологиялык-педагогикалык билимдер, таалим тарбия.

В последние годы система образования на основе демократических принципов уделяет особое внимание образованию детей с ограниченными возможностями. Инклюзивное образование исключает все нарушения прав детей, учитель обеспечивает равное отношение ко всем детям в процессе обучения и в то же время создает особые условия для детей с ограниченными возможностями. Взаимодействие учителя и семьи очень важно в организации инклюзивного образования. Регулярное общение между школой и родителями в учебном процессе обеспечивает развитие ребенка с особыми потребностями. В этом процессе учитель должен играть ведущую роль, прежде всего, в предоставлении родителям психолого-педагогических знаний о том, как правильно обращаться с ребенком и обучать его.

Ключевые слова: дети, инклюзивное образование, учитель, родители, деятельность, психолого-педагогические знания, педагогическое воспитание.

In recent years, the democratic education system has been paying particular attention to the education of children with disabilities. Inclusive education excludes all violations of children's rights; the teacher ensures equal treatment of all children in the learning process and at the same time creates special conditions for children with disabilities. Teacher family interaction is very important in organizing inclusive education. Regular communication between the school and parents in the educational process ensures the development of a child with special needs. In this process, the teacher should play a leading role, first of all, in providing parents with psychological and pedagogical knowledge on how to properly handle and educate the child.

Key words: children, inclusive education, teacher, parents, activities, psychological and pedagogical knowledge, pedagogical education.

Кыргызстандын учурдагы билим берүү саясатында билим берүүнүн демократиялык принциптери менен коштолгон калктын аяр категорияларына, алардын арасында ден-соолугунан мүмкүнчүлүгү чектелген балдарга билим берүүгө өзгөчө маани берилип жатат. Балдардын укуктары жөнүндөгү Конвенциянын 23-беренесинде мындай деп айтылат “Майып балдардын башка бардык балдар сыяктуу эле укугу бар” [5].

Инклюзивдик билим берүүдө балдардын баардык укуктарынын бузулушу алынып салынат, мугалим окутуу иш-аракетинде баардык балдарга бирдей мамилени камсыздайт жана ошол эле мезгилде мүмкүнчүлүгү чектелген балдар үчүн өзгөчө шарттарды түзөт.

2019-2020-окуу жылында инклюзивдик билим берүүнүн деңгээлин көтөрүү максатында Борбордук Азиядагы Евразия фондунун алкагында Кыргызстандын жалпы билим берүүчү мектептериндеги инклюзивдик билим берүүнүн деңгээлин изилдөө иштери

колго алынган. Изилдөө ишин жүргүзүүгө республикадагы жогорку окуу жайлар менен катар Талас мамлекеттик университетинин педагогика кафедрасы жана студенттери тартылып, анын жыйынтыктары чыгарылып, алдыдагы инклюзивдик билим берүүнүн перспективдүү кадамдары аныкталды. Тактап айтканда, изилдөөгө Талас шаарынын мектептеринин башталгыч класстарынын 40 мугалими жана ден-соолугунан мүмкүнчүлүктөрү бар балдардын 30 ата-энеси катышкан. Мында изилдөөнүн анкеталык сурамжылоо, байкоо жүргүзүү, аңгемелешүү жана интервью алуу методдору колдонулуп, анын жыйынтыгында атайын муктаждыгы бар балдардын ата-энелери үчүн психологиялык-педагогикалык билимдердин жетишсиздиги 92 пайызды түзгөн жана инклюзивдик билим берүүдө мектеп менен үй-бүлөнүн биргелешкен иш аракеттерин уюштурууда мугалимдердин 70% пайызы методикалык жардамга муктаж экендиги аныкталган. Изилдөөлөрдө белгилүү болгондой, инклюзивдик билим берүүнүн максаттарын ишке ашыруу үчүн мугалимдин жана ата-энелердин бирдиктүү иш алып баруу жолдорун, андагы иштин мазмундарын тактоо зарыл болду.

Инклюзивдик билим берүүнү уюштурууда мугалим менен үй-бүлөнүн биргелешкен иш аракеттери өтө маанилүү. Мектеп менен ата-энелердин ортосундагы үзгүлтүксүз байланыш окутуу процессинде өзгөчө муктаждыкка ээ баланын билим жана тарбия алуудагы өсүүсүн камсыз кылат. Бул процессте мугалим жетекчи ролду аткарууга тийиш, ал биринчи кезекте ата-энелерге балага туура мамиле жасоо жана таалим тарбия берүү боюнча психологиялык-педагогикалык билимдерди берүүсү зарыл.

Мугалим ата-энелер менен кызматташууда ата-энелер менен мамиле түзүү ыкмасын колдонуу аркылуу алардын балдарынын окууга болгон кызыгуусун арттыра алат. Себеби, ата-эне окуу процессине тартылган учурда, балада окуу иш аракетинде болгон ишеним жаралат, ошол эле учурда мугалимге баланы окутууда көмөк көрсөтүлөт. Демек, окуучулардын үй-бүлөлөрү менен байланыш түзүү окутуу үчүн, инклюзивдик чөйрөнү түзүү үчүн да маанилүү. Окуучулардын ата-энелери менен бирдиктүү иш алып баруунун көп жолдору бар. Алар:

- ата-энелерди баланын окуудагы жетишүүсү тууралуу сүйлөшүү үчүн жолугушууларга тез-тезден чакырып туруу;

- алдыга коюлган максаттар жана милдеттер тууралуу сүйлөшүү максатында ата-энелердин чогулушун уюштуруу;

- ата-энелерге балдарынын жетишкен ийгиликтерин көргөзүп, окуу ишиндеги кыйынчылыктарды кантип жеңүү боюнча кеп-кеңештерди берүү;

- сабактарда балдар кандай жаңы нерселерди үйрөнүп жаткандыгын, аны үйдө кантип колдонсо болоорун ата-энелерге көрсөтүп берүү;

- сабактардын кандай өтүп жатканын көрүү үчүн ата-энелерди сабакка катышууга чакыруу;

- ата-энелердин балдарды окутуу боюнча тажрыйбаларын бөлүшүү үчүн ата-энелер үчүн уюшулган ата-энелер менен иштөөнүн формасы болгон педагогикалык практикумдарды уюштуруу;

- атайын муктаждыгы бар балдар үчүн жеке окуу планын түзүүгө ата-энелерди тартуу;

- балдардын жетишкендиктери боюнча ай сайын ата-энелерге кат аркылуу маалымат берип туруу;

- үй-тапшырмаларын аткарууда пайда болгон кыйынчылыктарды жоюу максатында ата-энелерге жекече консультация берүү;

- ата-энелерди мектептин маданий иш чараларына тартуу;

- атайын муктаждыктагы балдардын ата-энелеринин ассоциациясын түзүү;

- ата-энелер үчүн инклюзивдик билим берүү багытында лекцияларды, семинарларды жана конференцияларды уюштуруу ж.б.

Жогоруда биз сөз кылган атайын муктаждыгы бар балдардын ата-энелерине бирдиктүү иш алып баруунун ар түрдүү жолдорун колдонуу аркылуу балага туура мамиле жасоо жана таалим - тарбия берүү боюнча психологиялык-педагогикалык билимдерди берүүгө болот. Анын мазмунунда төмөндөгү маселелерге токтолуу зарыл деп эсептейбиз.

Баланын өнүгүүсүндө бузулуулары бар болуп төрөлүшү үй-бүлөдөгү стресстик абалды жаратат. Мындай өзгөчөлүгү бар балдарды тарбиялоо жана өнүктүрүү үй-бүлө мүчөлөрүнүн баардыгын социалдык дезадаптацияга дуушар кылат. ДСМЧ балдардын ата-энелеринде баланы карап багуу жана анын өмүрү үчүн жоопкерчиликтүү болуусунда чоң жүктү көтөрүүгө туура келет.

Көптөгөн изилдөөлөрдө аныкталгандай, бул категориядагы балдардын ата-энелери эмоционалдык жактан жабыркашып, тынчсызданат, өздөрүн күнөлүү сезип, ар дайым стресстик абалда жүрүшөт. Бул абал ата-эненин баласына болгон мамилесине таасирин тийгизет. Ошондуктан ата-энелерге да, анын балдарына көрсөткөндөй психологиялык жардам жана колдоо керек.

Мүчкүнчүлүгү чектелген балдар өз кызыкчылыктарын эске алган ата-эненин сүйүүсүнө муктаж,

алар ата-эненин күчтүү жана ишенимдүү болуусун каалашат. Ошол себептен, ата-энелерге психологиялык жактан колдоо көрсөтүү аркылуу баланын өнүгүүсүнө салым кошо алабыз. Ал үчүн ата-энелерге мугалим төмөндөгү эстетикти сунуштаса болот.

- Балага өтө жогорулаган талапты койбоңуз. Өз жашоосунда ал сиздин кыялыңызды эмес, өзүнүн жөндөмдүүлүгүн ишке ашырат. Өз балаңыз үчүн эч качан, эч убакта уялбаңыз.

- Баланы ар дайым мактап туруңуз. Анын жасаган ар бир аракетин колдоп, жылмаюу менен кучагыңызга кысыңыз.

- Ден-соолугунун абалына жана жекече өзгөчөлүктөрүнө карабастан, баланы кандай болсо ошондой кабыл алган жакшы.

- Балаңызды бир нерсеге үйрөтүп жатканда, анын жыйынтыгын тез эле алууга шашылбаңыз. Бала жасай ала турган нерсени баштап, акырындык менен анын мындан да көбүрөөк нерсени жасаганга үмүттөндүрүңүз. Ал бара-бара баарын жасаганга үйрөнөт.

- Балаңызды карап туруп, өзүңүздү күнөлүү сезбениз. Ал сизге жана сиздин сүйүүңүзгө муктаж. Сизге жакын адамдар жана айлана чөйрөдөгү адамдарга карата балаңызга болгон сүйүү сезимдериңизди жашырбаңыз жана тартынбаңыз. Алардан баланы кабыл алышың, бала менен мамилелешүүгө баруусун талап кылыңыз. Башка адамдар менен болгон баланын мамилеси анын келечегине таасир берет.

- Бала жөнүндөгү терс көз караштагы стереотиптерден алыс болуңуз, эң татаал кырдаалдарда да жол табылаарына ишенүү сизден гана көз каранды.

- Мүмкүнчүлүгү чектелген балдар коомдо жашап жаткандыгы, аларга өзгөчө мамиле керек экендигин айтуу зарыл. Мындан тышкары ал сыяктуу балдардын ата-энелери менен өз ара мамиледе болуу аркылуу ата-эне өзүн жалгыз эместигин сезет, өз балдары үчүн корунбайт, натыйжада баланы тарбиялоо боюнча кеп кеңештерди алып жаңы достук мамилелер түзүлөт.

Педагогикалык билим берүүнүн дагы бир маанилүү маселелеринин бири ден-соолугу нан мүмкүнчүлүгү чектелген балдардын күн режимин туура уюштуруу боюнча ата-энелерге педагогикалык билим берүү. Төмөндөгү эстетикти сунуштоого болот.

- Ден-соолугунан мүмкүнчүлүгү чектелген балдардын күн режиминин туура уюштурулушу баланын мектептеги окууга адаптацияланышына жана окуудагы ийгиликтеринин жаралышына таасир берет. Күн режими баланын жаш курагына ылайыкталып,

негизги компоненттерди (эс алуу, дене тарбия көнүгүүлөрүн жана туура тамактанууну уюштуруу, уктап эс алуунун узактыгын туура уюштурулушу) эске алуу менен түзүлөт.

- 7-10 жашка чейинки балдар 10 сааттан кем эмес эс алып уктоосу зарыл, ал эми 11-14 жаш курагындагы балдар 9 саат уктоосу талапка ылайык.

- Башталгыч мектепте окуп жаткан, оорукчан балдар күндүз 1-2 саат уктап эс алуусу керек. Уктап тургандан кийин кечки тамакка чейин таза абада эс алуу шарт. Бул убактарда баланын уктоочу бөлмөсүн желдетип туруу керек.

- 7-10 жаштагы балдар күнүнө 3,5 саат эс алса, 11-14 жаштагы бала 3 сааттан кем эмес эс алуу зарыл. Күн боюу эс алууну төмөндөгүдөй тартипте бөлүштүрүүгө болот: сабак башталганга чейин 20-30 минут, сабактан кийин 1-1,5 саат, үй-тапшырмасын даярдоо алдында -1 саат, кечки тамактан кийин 1 саат.

- Акыл эмгегинин жөндөмдүүлүгүнүн деңгээлин сактоо үчүн сабак учурунда 1-4-класстын окуучулары үчүн окуу абактарынын ортосунда 45 минута таза абада эс алууну сунушталат.

- Дене тарбиясынын негизги формасы дене тарбия сабагы, ал окуучулардын ден-соолугунун абалын жана категориясын эске алуу менен атайын программанын негизинд жүргүзүлөт. Дене тарбия сабагы менен катар күн режиминде каралган эртең мененки гимнастика, сабак учурундагы дене тарбиялык көнүгүүлөр, перемендеги кыймылдуу оюндар, секция жана кружоктордогу спорттук сабактар, дарылоочу дене көнүгүүлөрү өткөрүлөт. Мындай көнүгүүлөр ден-соолугунан мүмкүнчүлүгү чектелген баланын ден-соолугунун абалын жана жекече өзгөчөлүгүн, психологиялык көнүгүүсүн эске алуу менен жүргүзүлөт. Күндүн экинчи жарымында дарылоочу дене көнүгүүлөрүн топто же жекече өткөрүү сунушталат.

ДСМЧ баланын мектептеги күн режим боюнча да ата-энелер маалыматтуу болушу керек. ДСМЧ балдар үчүн чарчоону алдын алуу максатында, иш жөндөмдүүлүгүн оптималдуу уюштуруу үчүн жумасына 1 жолу шаршемби же бейшемби күнү жеңилдетилген окуу күнү каралат. Сабак окуу узактыгы 40 мүнөттөн ашпоо жана сабактардын ортосундагы танапис 10 мүнөткө созулуусу каралган. Сабактын ортосунда дене тарбия мүнөттөрү өткөрүлүүгө тийиш [3].

Ата-энелер менен кызматташуу балдар үчүн гана маанилүү болбостон, баардык тараптар үчүн да пайдалуу. Мисалы:

- Ата-энелердин балдар менен болгон бирге-

лешкен иш аракеттери жакшырат, алар баланын ректөөлөрүнө сезимталдык, сезгичтик менен карашат жана өздөрүнүн ата-энелик көндүмдөрүнө ишенимдүү болот баштайт.

- Мугалимдер үй-бүлөлөрдүн ар түрдүүлүгүн жана маданиятын терең түшүнөт, ата-энелер менен иштөөдө өздөрүн жайлуу сезет жана моралдык жактан духу көтөрүңкү болот.

- Мектеп ата-энелер менен бирге иш алып баруу аркылуу инклюзивдик билим берүүнүн максаттарын ишке ашырат.

Жыйынтыктап айтканда, инклюзивдик билим берүү процессинде мектеп менен үй-бүлөнүн бирдиктүү иш аракеттерин терең изилдөө учурдун талабы.

Адабияттар:

1. Губайдуллина Л.А. Режим дня, его значение для здоровья [Электронный ресурс] / Л.А. Губайдуллина // Педагогическое мастерство: всероссийский электронный журн.-URL:<https://www.pedm.ru/categories/3/articles/913>
2. Джумагулова Ч.А. Принципы и практика инклюзивного образования. - Б., 2001.
3. Инклюзивдик билим берүү идеясы менен иштеген мектептерде ден-соолугунан мүмкүнчүлүгү чектелген окуучуларды жалпы билим берүү программасы боюнча башталгыч билим берүүнүн ылайыкташылган болжолду уюртамасы. - Б., 2018.
4. Каверина Е.М. Партнерство родителей и детей с ОВЗ / Е.М.Каверина, Т.Л. Бадеева. - Текст: непосредственный электронный//Образование: прошлое, настоящее и будущее: материалы V Междунар. науч.конф. - <https://moluch.ru/conf/ped/archive/309/14596>.
5. Орусбаева Т.А., Дунганова Д.Э., Сакимбаева Э.Р. Инклюзивдик билим берүү. - Б., 2015. - 39-б.